

Қазақстан Республикасындағы үш тілдің басымдығын бекітті: қазақ — орыс — ағылшын. Мемлекеттік мәртебесі бар қазақ тілімен және ұлтаралық қатынас тілі — орыс тілімен қатар шет тілі де қарым-қатынастың маңызды құралы болып табылады. [3]

Бастапқы кезеңде шет тілдерін көптілді оқыту болашақта бірнеше тілдерді сапалы үйренуге ықпал етеді, бұл өз білімін шет елдерде жалғастыруға, әлемдік білім беру кеңістігінде таңдау жасауға мүмкіндік береді.

Осылайша, ағылшын тілі мұғалімінің негізгі педагогикалық міндеті-сабақта сәтті оқу әрекеттері үшін қолайлы жағдайларды ұйымдастыру. Бірақ бұл үшін мұғалім нақты білуі керек: нені оқыту керек және қалай оқыту керек.

Қазіргі заманғы қазақстандық білім берудің жаңалығы мұғалімнің не дәстүрлі сабақ беруге, оқушыларды біліммен, шеберлікпен және дағдылармен толтыруға, не осы білімді, іскерлікті, дағдыларды түсінуді дамыта отырып, олардың құндылықтары мен мағыналарын қалыптастыруға жағдай жасай отырып, оған қазіргі заманғы сабақ беруге мүмкіндік беретін жеке бастауын талап етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Халеева И.И. Шетелдік мәтінді қабылдаушы ретіндегі қосалқы лингвистикалық тұлға. Тіл – жүйе. Тіл – мәтін. Тіл - бұл қабілет. - М., 1995. -- 160 б.

2. Скорикова Т.П. Мәдениетаралық қарым-қатынас теориясы мен тәжірибесін оқыту (виртуалды білім беру ортасын пайдалану) / RUDN хабаршысы. Сер. «Орыс және шет тілдері және оларды оқыту әдістемесі». - 2013 / - No 2. - 136-143 б.

3. Тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.

ШЕТЕЛ ТІЛІНІҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҚҰРАЛЫ ЖӘНЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ РЕТІНДЕГІ РӨЛІ

Шокенова Л.Б.

(ғылыми жетекші – PhD, қауымдастырылған профессор Күтибаева А.К.)

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті. Қазақстан, Қарағанды қ.

Аңдатпа: Бұл мақалада шетел тілін оқыту арқылы тілдік тұлғаны қалыптастыру, тұлғаның мәдениетаралық қарым-қатынасқа түсуі, ана тілі мен шетел тілін салыстыру, шетел тілін үйрену кезінде сол елдің

мәдениетімен танысу, басқа мәдениеттерге сыйластықпен қарау мәселелері қарастырылған.

Кілт сөздер: тілдік тұлға, ана тілі, шет тілдері, мәдениетаралық қарым-қатынас, тілдік даму, мәдени дәстүрлер, лингводидактика

Әлемдегі қазіргі экономикалық және саяси жағдайға байланысты, жоғары оқу орны түлегі ана тілі мен шет тілдерін бірдей жоғары деңгейде меңгеруі керек. Сондықтан тілдердің ассимиляциясы мен өзара әрекеттесу процесіне қызығушылық тұрақты болады. Лингвистикада, психологияда, мәдениеттануда жаңа мәліметтердің пайда болуымен байланысты ғылымдардың пайда болуымен қатар, тілдік тұлғаны зерттеудің өзектілігі арта түсуде. Олар әдістемелік ғылымды жаңарту процесін ынталандырады, тілдік білім беру мазмұнын, оқытудың инновациялық формалары мен құралдарын үздіксіз іздестіруді қамтамасыз етеді. Тілдік тұлғаның ғылыми зерттеулері оқу орнындағы оқу процесін жақсартуда да, оқуды аяқтағаннан кейін кәсіби өсуде де үлкен мүмкіндіктерге ие. Біріншіден, «тілдік тұлға» ұғымының көп өлшемділігі қазіргі білім беру мақсаттарына сәйкес келеді, өйткені практикалық (коммуникативті), жалпы білімдік (интеллектуалдық, аймақтық), тәрбиелік (құндылық бағдарларының қалыптасуы) бағыттылығы бар. Әр түрлі тілде тиімді қарым-қатынас жасай біту – жоғары оқу орнын бітірушіге қойылатын кәсіби талап. Тілдік тұлғаны одан әрі зерттеу нәтижелері жаңа лингводидактикалық модельдерді құруға, мұғалім мен оқушының білім беру технологияларын жетілдіруге мүмкіндік береді.

«Тілдік тұлға» термині оның саналы іс-әрекетінің субъектісі ретінде жеке тұлғаның концепциясына негізделген, ол әлеуметтік қатынастар жүйесімен анықталады. Адамның интеллектуалдық ерекшеліктері айқындалады, ал интеллект ең қарқынды түрде тілде көрінеді және тіл арқылы зерттеледі.

«Тілдік тұлға» терминінің алғашқы анықтамаларының бірін Г.И.Богин өзінің «Қазіргі лингводидактика» атты еңбегінде береді. «Лингводидактиканың орталық ұғымы – тілдік тұлға, ол сөйлеу әрекеттерін орындауға дайындығы тұрғысынан қарайтын адам» [1, 58].

Әлемде кездесетін тілдердің көпшілігі ең болмағанда өз тарихының белгілі бір кезеңінде лексикалық және семантикалық элементтерді басқа тілдерден алған. Кірме сөздердің нәтижесінде, тілдер өздерінің сөздік қорын уақыт өте келе тілдерде болатын табиғи процестер арқылы байытады. Кірме сөздер, өзге тілдегі форма мен мағынаны алуды қамтиды, жаңа сөздік қорды меңгеру процесі сөздік қорды жергілікті деңгейде дамытуға қарағанда әлдеқайда жылдамырақ болады, бұл белгілі бір тілдің сөйлеушілерінің өз тілдеріне жаңа ұғымды немесе идеяны енгізу қажет болғанда кірме сөздерге жүгінуінің басты себебі болып табылады. Ағылшын тілі бұл жалпы ережеден ауытқымайды. Сердженстон негіздегендей «Ағылшын тілі өзінің бүкіл тарихында өзімен байланыста болған тілдерден енген сөздерді тең, салыстырмалы деңгейде қабылдап отырған» [2, 168].

Әртүрлі кезеңдерді талдау барысында, кірме сөздер тілде өте жиі кездесетін, негізгі сөздік қорға әдетте әсер етпейді. Сонымен қатар, зат есімдердің сөз категориясы кірме сөздерге үш себепке байланысты барынша бейім болады: бұл сөздердің көптеген категорияларының біреуі; жаңа ұғымдар мен идеялар зат есімдер арқылы енеді, ал зат есімдер тілдің грамматикалық ерекшеліктеріне оңай бейімделеді [3, 23].

Латын тілінің ағылшын тіліне әсері оның тарихының әртүрлі кезеңдерінде байқалды. Латын және ағылшын тілдері үнді-еуропалық шығу тегі және бір тіл отбасына кіретіндіктен, олардың ортақ мұрасы бар, бұл осы тілдердегі сөздерден байқалады, сондай-ақ екі тілдегі ортақ идеяларды көрсетеді. Дегенмен олар екі түрлі тіл топтарына бөлінеді: латын тілі италийлік тіл тобына, ал ағылшын тілі герман тіл тобына [4, 94].

Латын тілінің ағылшын тіліне ықпал ете бастаған кезеңі дәл анықтау оңай емес, алайда бұл құбылыс ағылшын тілі герман тіл тобынан тәуелсіз болмай тұрып басталған, содан бері латын тілі қазіргі кезге дейін ағылшын және басқа да тілдерге ықпал етіп келеді.

Осылайша, берілген екі тілдің мысалымен, тілдер бір-біріне қалай әсер ететінін, сөздік құрамын өзгертетінін, тілге жаңа ұғымдар енетінін байқауға болады. Тіл, мәдениет және тұлғаның дамуы өзара байланысты болғандықтан, тіл өзгеріп дамыған сайын, сол тілде сөйлеушілер де лингвистикалық тұрғыдан ғана емес, сондай-ақ мәдени және тұлғалық дамиды. Белгілі бір тіл заман ағымына сай жаңа сөздерге, жаңа идеяларға неғұрлым ашық болса, сол тіл соғұрлым дамиды, нәтижесінде сөйлеушілер басқа мәдениеттермен танысады, жаңа нәрселер үйренеді, жаһандануға сай болады. Бұл дегеніміз тілдік тұлғаның дамуын білдіреді.

Шетел тілін үйрену барысында көпмәдениетті тілдік тұлға қалыптасады, ол ана тілінің аясында тілдік тұлғаның қасиеттерін кеңейту және шет тілінде екінші тілдік тұлғаның қасиеттерін дамыту деп айтуға болады. Тілдік тұлға ұғымы жеке құндылықтар туралы түсінікті тереңдетуге және кеңейтуге және шындықты қабылдаудың лингвистикалық формалары арқылы ұлттық сипатпен байланыстыруға көмектеседі. Бұл өнімді, өйткені ол тілдік тұлғаның барлық ерекшеліктерін онтологиялық бірлікпен байланыстырады, оның ішінде оның ана тілін меңгерудегі түпнұсқалығы мен ана тілін үйрену барысында алынған ерекшеліктері де ескеріледі.

«Көпмәдениетті тілдік тұлға» терминіне қатысты бірнеше анықтамалар бар екенін айту керек. В.В. Макаевтың көпмәдениетті тілдік тұлғасы – бұл диалог құра алатын тұлғааралық және әлеуметтік қатынастардың субъектісі болып табылады, ол әр түрлі мәдениеттің өкілдері және ынтымақтастық пен өзара түсіністікке мүмкіндіктер ұсынады [5, 10].

Сонымен, көпмәдениетті тілдік тұлға ұғымы өте күрделі. Ол бірқатар компоненттерді, критерийлерді, жеке қасиеттер жүйесін қамтиды. Мұндай жеке тұлғаны тәрбиелеу кәсіби және тұлғалық дамудың жоғары деңгейін, әлемдік құндылықтар мен ұлттық мәдениеттер туралы негізгі білімді талап

етеді. Алайда, бұл құбылысты жүзеге асыру – бұл өмірлік қажеттілік, ол тек өзекті мәселе емес, сонымен қатар қазіргі шындық.

Студенттердің тілдік және зияткерлік дамуының үлкен мүмкіндіктері шет тілін оқуды қамтиды, ол оларды тіл жүйесінің негізгі заңдылықтары мен ережелері туралы біліммен байытады, ойды білдірудің морфологиялық және синтаксистік құралдары, логикалық ойлаудың дамуына ықпал етеді.

Тіл үйрену дәстүрлі түрде ана тілінде сөйлеушілермен тікелей қарым-қатынас арқылы түсінуге болатын мәдениетті зерттеумен синтезделеді. Сондықтан шет тілін оқығанда көркем мәтінмен қатар газет-журналдан алынған мәтіндер қолданылады. Олар оқушылардың сөйлеу құзыреттілігін дамытуға үлес қосумен қатар, бұқаралық ақпарат құралдарында сипатталған жағдайларды ана тілінде және шет тілінде талдауға мүмкіндік береді [6, 80].

Шет тілін оқыту ана тіліндегі ассоциацияларды және жалпы білімді пайдаланусыз мүмкін емес, мұнда шет тілін үйренумен бірге ана тілінде бар тәжірибе негізінде әлемнің бейнесі қалыптасады. Әлем бейнесі тіл үйренушінің сыртқы әлемге деген көзқарасын көрсетеді, сондықтан мәдениетаралық қарым-қатынасқа қатысушы алдымен құбылыстарды ішкі жағынан көруі керек.

Шет тілдерін оқығанда тілдік тұлғаның мәдени компоненті дамиды. Көркем әдебиет пен публицистикалық әдебиетті, көркем туындыларды оқығанда, бағдарламаларды қараған кезде студент өз елінің мәдени дәстүрлерін және зерттелетін елдің дәстүрін салыстырады. Сөз арқылы көне дәуірлер, халықтың мәдени дәстүрлері түсініледі. Сөйлеу әрекетін саналы бақылау қалыптасады. Сыртқы бақылаулар нәтижесінде ішкі өзгерістер пайда болады. Әдеби шығарманың мәдени құндылығын біле отырып, басқа ұлтқа құрметпен қарау, ана тілінде қабылдауға деген ұмтылыс қалыптасады. Студент мәдениетті жалпыадамзаттық құндылықтар жүйесі ретінде түсіне бастайды. Эмпатия, төзімділік, қарым-қатынас, қызығушылық сияқты жеке қасиеттер дамиды. Студент ана тілінде де, шет тілінде де сөйлеу тілінің тазалығы мен мәнерлілігіне ұмтыла бастайды. Мәдени дәстүрлермен танысу – тілді үйренудің бір себебі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Богин Г.И. Современная лингводидактика. – Калинин: Калинин мемлекеттік университеті, 1980. – 61 б.
2. Serjeantson M.S. A History of Foreign Words in English. Лондон: Routledge & Kegan Paul, 1968. – 354 б.
3. Trask R.L. Historical Linguistics. Лондон: Arnold, 1996. – 412 б.
4. Sheard J.A. The Words We Use. Лондон: Andre Deutsch, 1970. – 344 б.
5. Макаев В.В. Поликультурное образование – актуальная проблема в современной школе // Педагогика. – 1999. №4. – 3-10 бб.
6. Аменова К.С. Формирование языковой личности при межкультурном общении // Челябинск: Два комсомольца, 2013. – 79-81 бб.